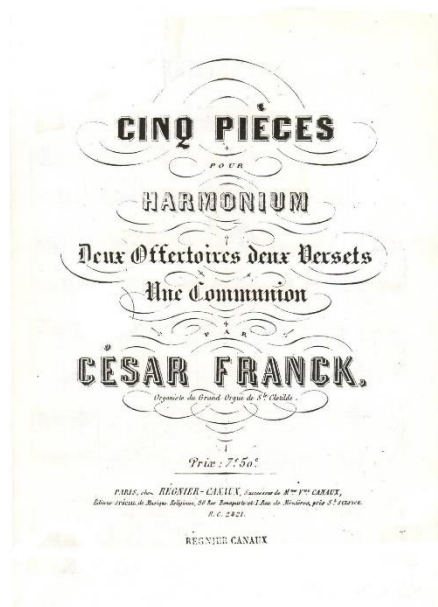

César Franck (1822-1890)
Communion
Uit: *Cinq Pièces pour Harmonium*

Tommy van Doorn
Vox Humana 33e Jaargang nr. 3 – volume 131 – juli 2022

Zoals de lezer waarschijnlijk wel bekend is, is 2022 een ‘Franck-jaar’. Gedurende dit jaar wordt er met grote regelmaat stilgestaan bij César Franck, die tweehonderd jaar geleden geboren werd. Zijn oeuvre, dat zeker bij organisten nooit ver weg van de lessenaar is, staat dit jaar extra in de aandacht. Hij mag nu dan ook niet ontbreken in een muziekbepreking van Vox Humana.

Over Francks affiniteit met het harmonium is al een en ander geschreven. Voor de harmoniumspeler en -liefhebber is *L'Organiste* kernrepertoire; ook horen we graag zijn *Prélude, Fugue et Variation* in de oorspronkelijke versie voor harmonium en piano (zelfs het meest geavanceerde zwelkastgebruik op een orgel kan toch eigenlijk niet de adem, flexibiliteit en natuurlijke souplesse van een harmonium met Expression benaderen in die prachtige sololijn...?). Franck schreef meer voor het harmonium. In deze muziekbepreking wil ik kort stilstaan bij de *Cinq Pièces pour Harmonium* uit 1864. Het zijn, zoals de titel aangeeft, vijf korte stukken die, getuige de titels van de afzonderlijke delen (*Offertoire, Petit Offertoire, Deux Versets* en *Communion*), bedacht zijn voor een liturgische context. Geen muziek voor de salon, dus. De muzikale bruikbaarheid van deze werken wordt benadrukt wanneer we bedenken dat Louis Vierne (1870-1937), de organist van de Parijse Notre-Dame, de vijf stukken speciaal voor orgel bewerkt heeft. De stukken zijn weliswaar ook vanuit de oorspronkelijke partituur direct op orgel te spelen; vanuit Francks

originele notentekst is best wat creatiefs te maken wanneer je zelfs een zeer bescheiden orgel tot je beschikking hebt. Toch vond Vierne het de moeite waard een volwaardig orgelarrangement uit te schrijven met registraties voor *Grand Orgue*, zelfstandige pedaalpartijen, uitgewerkte sololijnen en een daarmee samenhangende aanpassing van de overige stemmen. De *Communion* is afzonderlijk voor orgel bewerkt door de Britse organist Henry Coates (1880-1963); hij gaf het de titel *Meditation* mee. Ook bestaat er van dit werk een arrangement voor piano en hobo, zodat de compositie ook in de wereld van de kamermuziek regelmatig op de lessenaar staat. De bewerkingen tonen dat we deze vijf stukken niet tot het meest obscure werk van Franck hoeven te rekenen. De stukken behoorden tot het repertoire en bleken de moeite waard om te bewerken. Wanneer we door de *Cinq Pièces* heen spelen kunnen we ook wel begrijpen waarom: het zijn mooie voorbeelden van Francks lyrische stijl, goed geschreven voor de kwaliteiten van het harmonium.

Het eerste deel is het meest lijvig. In het *Offertoire* maakt Franck in de registratie gebruik van de klaviervdeling van het Franse drukwindharmonium: de discant is geregistreerd met beide achtvoeten en een zestienvoet; in de bas klinkt alleen een achtvoet. Hierdoor kan hij bij aanvang een sololijn duidelijk laten uitkomen boven een ritmisch geprofileerde begeleiding. Franck 'zondigt' overigens een enkele keer tegen de klaviervdeling van het Franse drukwindharmonium, die zich tussen de noten e' en f' bevindt (zie het derde systeem van het notenvoorbeeld van dit deel). Ook bij de herhaling van deze passage aan het einde van deze compositie

zien we dat de klaviervdeling een enkele keer wordt overschreden. In *L'Organiste* vinden we iets dergelijks; zie de muziekbespreking van Jan van Mol in *Vox Humana* 24-4 (vol. 96, 2013). De vraag die daar gesteld werd kunnen we hier ook stellen: een vergissing, of voor Franck geen bezwaar? Verderop in het werk maakt Franck doeltreffend gebruik van verschillende registraties en benut hij de klankkleuren van het harmonium om zo een stem te laten uitkomen of juist meer koraalachtige passages te schrijven, waarin de stemmen gelijkwaardig aan elkaar klinken.

Het *Petit Offertoire* is van een ontroerende schoonheid. Een prachtige solomelodie klinkt boven een fijnzinnige harmonische begeleiding. Franck kiest voor de soloregistratie in de rechterhand een acht- en zestienvoet; de begeleiding is een enkele achtvoet. De melodie laat

OFFERTOIRE

N° 1.

PAR CÉSAR FRANCK.

PETIT OFFERTOIRE

N° 2

PAR CÉSAR FRANCK

Prix: 1 franc.

typische 'Franckiaanse' elementen horen; met name het werken met korte melodische fragmenten, die met subtiele variaties achter elkaar herhaald worden, hoor je veel bij Franck. In het middendeel neemt de linkerhand de solo over en wordt uitgeweken naar een andere toonsoort; tot slot klinkt een herhaling van het eerste deel.

In het derde en vierde deel van deze verzameling horen we twee korte *Versets*, beide in F-mineur. Ze zouden zo uit *L'Organiste* weggelopen kunnen zijn. Het is mogelijk dat dergelijke korte werkjes gebruikt werden in alternatim-uitvoeringen van bijvoorbeeld het *Magnificat*, als interludium in de mis of anderszins als intonatie. In het eerste *Verset* gebruikt Franck een duidelijk ritmisch geprofileerde linkerhand; het tweede *Verset* is geheel in een driestemmige legato-stijl gehouden.

DEUX VERSETS
 EN FA MINEUR CESAR FRANCK

N°. 5. et 4.
 Prix 50^c.

N°. 1. *And.^{te} poco mosso.*
p

N°. 2. *Andante.*
cantabile.

Het vijfde stuk in de verzameling is als muziekbijlage bijgevoegd. Het betreft een *Communion*; muziek voor tijdens de communie. De gewoonte om voor dit onderdeel in de mis rustige en ingetogen muziek te spelen wordt weerspiegeld in de aanwijzing *Expressif et tranquille* – expressief en rustig. Qua registratie houdt Franck het geheel op achtoets register 1 in bas en discant; de grote dynamische verschillen (van *ppp* tot *f*) dienen met Expression gerealiseerd te worden. Dit gegeven, samen met de vanuit het legato gedachte koraalachtige schrijfwijze, maakt het tot uitstekende harmoniummuziek. De boven aangehaalde typische Franck-elementen zijn rijk vertegenwoordigd: een lyrische melodie met subtiel variërende motieven wordt ondersteund door fraaie harmonieën. Wat betreft die motieven kun je hier makkelijk voorbeelden vinden van hoe Franck te werk gaat: kijk maar eens naar iedere keer dat er in de melodie de ritmische cel van een kwartnoot plus twee achtste noten klinkt. Franck gaat in de loop van het stuk steeds maar weer aan de haal met dit gegeven en gebruikt het om haast vertwijfeld heen en weer te pendelen tussen verschillende harmonieën voor hij uiteindelijk een uitweg ziet naar het vervolg van het stuk. Speel maar eens door het stuk heen en luister op die manier naar al die plaatsen waar je achtste noten in de melodie tegen komt.

Een mooi moment is het middendeel (na de eerste dubbele streep), waarin Franck vanuit E-majeur moduleert naar E-mineur. Het geeft een moment van dramatiek in de tot dusver kalme wereld van E-majeur. Regelmatig lijkt Franck af te willen stevenen op de aan E-mineur verwante toonsoort van G-majeur, maar nergens komt dat echt van de grond. De episode eindigt weer in E-majeur, maar al snel (op de tweede bladzijde) herhaalt Franck dit mineur-gedeelte grotendeels. Ook nu eindigt het in E-majeur, waardoor de *Communion* in alle berusting kan eindigen in die toonsoort.

COMMUNION

PAR CESAR FRANCK.

N. 5.

Prix 2^r.

Joux doux de 8 pieds. Andantino quasi Allegretto.

ORGUE.

p *Espressif et tranquille*

m.f. *rall.*

a tempo.

pp *a tempo.*

f *dim.* *poco rall.*

pp *a tempo.*

pp *a tempo.*

First system of musical notation. It consists of a grand staff with a treble clef on the upper staff and a bass clef on the lower staff. The key signature has two sharps (F# and C#). The music features a complex texture with many sixteenth and thirty-second notes. Performance markings include *cresc.*, *f*, *molto rall.*, *dim.*, and *pp*. The tempo marking *a tempo.* is placed above the staff.

Second system of musical notation, continuing the piece. It features similar rhythmic complexity and dynamics as the first system.

Third system of musical notation. Performance markings include *dim.*, *poco rall.*, and *pp*. The tempo marking *a tempo.* is placed above the staff.

Fourth system of musical notation. The music continues with various dynamics and textures. A *cresc.* marking is visible at the end of the system.

Fifth system of musical notation. Performance markings include *f*, *molto rall.*, *dim.*, and *pp*. The tempo marking *a tempo.* is placed above the staff.

Sixth system of musical notation, the final system on the page. Performance markings include *ppp* and *sempre rall.*. The system concludes with a double bar line.